

MÜZİK EĞİTİMİ ARAŞTIRMALARINDA ONTOLOJİ VE EPISTEMOLOJİ SORUNU

Dr. Salim SEVER
Müzik Öğretmeni

Araştırma yapmak; temelde bir bilgi elde etme/üretme sürecidir. Bilgi; hem özne-nesne arasında kurulan bağ, hem de bu bağın ürünü olandır. Bilgiyi elde etmek ise bir takım ön kabullere gereksinmektedir ki, bunlara da yaklaşım denilmektedir. Yaklaşım; kavramlarla örülü bulunan, sınırlanabilir çeşitli teorileri içinde barındıran bir sayıtlılar bütünüdür. Konumuz bağlamında bahsedilecek iki temel yaklaşım bulunmaktadır; ontoloji ve epistemoloji. Ontoloji; varlık nedir? Nesne nedir? Gibi sorulara verilen yanıtları içeren, varlığın ne'liliği, nasıl'lığı, kimliği, karakteristikleri, yapısı, katları, işleyişi, işleyiş tarzı, işlevleri ve bağlantıları üzerine ileri sürülen ön kabul niteliğindeki sözlerdir. Epistemoloji; araştırma alanına ilişkin olarak söylediğimiz sözlerin doğru, gerçek, sahi, güvenilir, geçerli ve tutarlı olmasının koşullarını ifade eden sözlerdir. Ontolojik yaklaşımlar hem bir organ olarak gözle, hem de, olup bitenler tek katlı olmadığı -nedenleri ve ne'likleriyle çok katlı olduklarından- akıl gözüyle görünenleri konu eder. Epistemolojik yaklaşımlar ise sizin veya benim, o kişinin o sözü doğru ve gerçek olarak söyleyebilme imkanları üzerine söylenen sözdür.

Ontolojik yaklaşımlar holistik (bütünsel) ve aksiyonel (eylemsel) olarak iki genelleştirilmiş kategoride ele alınabilir. Holistik yaklaşımların temel özelliği; olguların (dolayısıyla nesnelere) öznenin (dolayısıyla insandan/araştırmacıdan) ve zamandan bağımsız olarak var addedilmesidir. Bu yaklaşıma göre araştırılacak olan her şey zaten halihazırda olmuş bitmiş ve adeta kemikleşmiş bir yapıdadır; dolayısıyla insandan bağımsız olan bu yapılar, insanın bir varlık olarak kendi yargı ve değerlerinden bağımsız bir biçimde; “nesnel” olarak araştırılmalıdır.

Aksiyonel yaklaşıma göre ise birey (araştırmacı) bir öznedir, herşeye rağmen tercihlerini kendisi yapar; gerçeklik bireyler tarafından ve her an yeniden inşa edilir. İnsana bağımlı olan bu yapıların araştırılması da elbette öznellik temelinde olacaktır.

Yukarıda holistik ve aksiyonel kategorilerinde ele alınıp kısaca açıklanmaya çalışılan ontolojik yaklaşımların, varlığın bilgisini elde etme yolunda gereksindiği epistemolojik yaklaşımlar bulunmaktadır. Epistemolojik yaklaşımlar ontolar üzerine söylenen sözlerin doğruluğunun koşullarını ortaya koyan yaklaşımlardır; epistemoloji sözün değil, doğru sözün üzerine söylenen sözdür. Bunları da “Doğrudan Yansımacı” ve “Anlamacı/Kırılmacı” olarak kategorize etmek mümkündür.

Doğrudan yansımacı epistemolojik yaklaşımların (araştırma tanımı olarak nicel) konumuz bağlamında en önemlisi pozitivistizmdir. Pozitivistizm temel olarak görünenlerle yetinir ve bir şekilde algımıza gelenlerle ilgilenir. Pozitivistizm özellikle mekanik doğa, mekanik birey, mekanik toplum kurgularıyla en iyi uyuşan epistemolojidir. Mekanik bütünselliklerin bilimsel bilgisinin en iyi üretilme yolu pozitivistizmdir. Pozitivistizmle birlikte tümevarımsal akıl yürütmeye dayalı ve gözlemlenenlerin sergilediği düzenli örüntülerin tespiti ile ulaşılan bilimsel bilginin geçerlilik, tutarlılık ve güvenilirliği, kullanılan ölçme araçlarının gelişkinliği ölçüsünde yükselmiş, bilimsel metod kurallarına uyulmaksızın üretilen tüm bilgiler değer yitimine uğratılmıştır. Comte'un vurguladığı şey; matematik, astronomi, fizik, kimya ve biyolojinin metodolojik tavırlarının tüm alanların incelenmesinde geçerli olduğu idi. Bu görüş olgularla bağlantısı kurulamayan soyut fikirler zihinlerden atılması, yerine somut, hayatta doğrudan karşılığı olan şeylerin kavramları geçirilmesi anlayışını vurgulamaktadır.

Bilimsel bilginin felsefi, dinsel ve geleneğe/yaşanmışlığa dayalı bilgi formlarından daha üstün olduğu iddiası, pozitivistizmin bir epistemolojik yaklaşım olmanın yanısıra bir

metodolojik yaklaşım olarak da belirginleşmesine yol açar; bilimsel bilgi üretmeye yönelik zihinsel ve eylemsel süreçlerin kuralları ve dayandıkları sayılılar kümesini oluşturur. Olgulara dayalı düşünmek, görünenlerin dışındaki hiçbir şeyin kavramını kurgulamamak demektir. Pozitivizm dünyayı deneyim yoluyla açıklar; dünya, zihin, şeyler ve kavramlar birbirlerine pozitivist anlamda “nesnellik”e yapılan vurgu ve tekabülîyetçilikle bağlantılanabilmektedir. Şeylere bakanların özel düşüncelerini algılamalarına yansıtılmaları çok önemlidir ki, buna “nesnellik”denilmektedir. Pozitivizmin duyu organlarına verdiği önem, onun incelediği şeyleri tamamen mekanik şeylermiş gibi tanımlama eğilimini güçlendirmektedir. İncelenenler ne kadar mekanikse, inceleyenler de o kadar nesnel olabilirler. Pozitivist metodolojinin temel sayılıtlarını şöyle sıralamak mümkündür: 1. Sujeden bağımsız bir dış dünya vardır. 2. Bu dünya maddidir. 3. Bu dünya duyular yardımıyla bilinebilir. 4. Olaylar arasında neden-sonuç (cause-effect) bağlantısı vardır. Buradaki nedensellik ilişkisi; neden ve sonuç olarak belirlenen iki değişken arasındaki ilişkinin düzenliliğini, birlikte görülürlüğüne belirtmektedir. Pozitivist metodolojinin temel amacı; düzenlilikleri saptayarak, geleceğe ilişkin kestirimde bulunmaktır. 17. Yy da Leibnitz’in günümüz sembolik mantığının ilk işaretlerini vermesiyle başlayan ve matematik, mantık, fizyoloji ve psikolojideki gelişmelerle devam eden süreçte, insan algısının öznelliğinin ortaya konmasıyla birlikte insanın ne denli eksikli olduğu; gözetime muhtaç olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sebeple bilimsel bilginin kesinleştirilebilmesi için, bilimsel araştırma kurallarının daha da sıkılaştırılarak kullanılması yönündeki görüşler ağırlık kazanmış; kemikleşmiş bir araştırma yöntemi anlayışı gelişmiştir. Bu gelişim, bilimsel bilgiye duyulan güvenin kaynağını insandan alıp kurallara aktarmıştır. Bilimsel bilginin salt kurallara güven ekseninde ilerleme ve üretilme süreci, sonraki 100 yıl boyunca adım adım tıkanmıştır. Bu noktada kökleri en az pozitivizm kadar eskiye dayanan “konvensiyonalist/anlamacı” epistemoloji güç kazanmaya başlamıştır.

Konvensiyonalist/anlamacı epistemoloji (araştırma tanımı olarak nitel) ise gözlemin tek başına teorilerin doğruluğunu veya yanlışlığını belirleyemeyeceğini, teori ile gözlem arasında bir farklılaştırma yapılamayacağını ileri sürer. Bu bağlamda, teorik çerçeveler arasından rasyonel bir seçim yapmak için kullanılacak evrensel ölçülerin bulunmadığı; ahlaki, estetik veya araçsal değerlerin özsel bir rol oynayacağı inancı benimsenmiş; teorik inanç ve kavramlarımızdan bağımsız bir dış gerçeklik olamayacağı belirtilmiştir. Doğal gerçeklikle tinsel gerçekliğin ayrı olması bağlamında konvensiyonalizm/anlamacılık, pozitivizmin metodolojik birlik ilkesini reddeder; bilimin normatif olamayacağını, olması gerekenle değil olanla ilgilenmesi gerektiğini, dolayısıyla idiografik olması gerektiğini ileri sürer. Çünkü özne, gerçekliği yaşama süreci içinde bilir, nesne ile bağımlı tasarlama, değerlendirme, eyleme ve isteme süreçlerinin birliği içinde kurar. Yani doğa kendi başına değil, bize göreliği içinde bize açıktır. Tinsel dünya doğa bilimsel açıklama modeli ve nedensellik çerçevesinde ele alınmaz çünkü kültür gerçekliğinde doğa bilimsel yasalar yoktur. Burada insanın kendi yarattığı değer, ilke, norm ve kurallar yer alır. Bunların tümü de değişken karakterli olduğundan insanlık tarihi için genelgeçer açıklamalar yapılamaz. Kültür alanında neden-sonuç bağlantısı ancak bir anlam-eylem, simge-eylem, motif-eylem bağıntısı olarak kurulabilir; bu türlü anlama yönteminde 1. Eylemi motive eden anlam kavranmalıdır. 2. Kültür gerçeği özü gereği tarihsel olduğundan, anlama yöntemi tüm zamanlar için geçerli nedensellikler saptamada kullanılmamalıdır.

Bahsedilen iki epistemolojik yaklaşımın metodolojilerini karşılaştırmak bu aşamada konunun netleşmesi açısından önem taşımaktadır. Bryman¹ bu farklılıkları şöyle şemalaştırmıştır:

¹ Bryman, A. Quantity and Quality in Social Research. London, Boston: Unwin Hyman Publications. S.94. 1988. ‘den Aktaran Kuş, E. Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri. Ankara: Anı Yayıncılık, 2007. s. 116

	Nicel	Nitel
Araştırmacının Rolü	Hazırlayıcı	Aktörün yorumlamalarının incelenmesine araç
Araştırmacı ve özne arasındaki ilişki	Mesafeli	Yakın
Araştırmacının özneye ilişkin duruşu	Dışarıda	İçeride
Teori/kavramlar ve araştırma arasındaki ilişki	Doğrulayıcı	Oluşumcu
Araştırma stratejisi	Yapılaşmış	Yapılaşmamış
Bulguların alanı/kapsamı	Nomotetik	İdiografik
Sosyal gerçeklik imajı	Statik ve aktörün dışında	Süreçsel ve aktör tarafından sosyal olarak inşa edilmiş
Verilerin doğası	Güçlü,güvenilir	Zengin,derin

Nitel araştırmada pozitivist **nesnellığe** karşı, öznellikler arası nesnellik anlayışına vurgu yapılmaktadır. **Geçerlilik** yeniden tanımlanmış “ kategorilerim, araştırdığım şeyle örtüşüyor mu? Ne kadar?” sorusunun yanıtına dönüşmüştür. Nicel/pozitivist **güvenilirlik** in “aynı formda başkaları araştırmayı tekrarlasa aynı sonucu elde eder” koşulu, anlamacı/nitelde Aynı metnin üç kişiye verilip kategoriler oluşturulması ve daha sonra kategorilerin karşılaştırılmasına dönüşmüştür. Nitel araştırma yeni bir dil oluşturmuş ve **güvenilirlik (reliability)** yerine, **güven duyulabilirlik (trustworthyhness)** kavramı konmuştur. Benzer bir biçimde **Genellenebilirlik** nicel/pozitivist anlayışta örneklemin evrene genellenmesi, örnekleme yöntemi ve sayısal çokluk önemliken, anlamacı/nitelde genelleme ancak daha önceki araştırmalardan yararlanılarak, analitik bir biçimde makro bağlama oturtulabilmektedir.

Bu bilgiler ışığında müzik eğitimi alanında yapılan araştırmalarda (yüksek lisans ve doktora tezlerinde) kullanılan yöntemin pozitivist/nicel epistemoloji yaklaşımı içerisindeymişçesine gerçekleştirildiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Bu noktada sorulması gereken soru; yapılan araştırmaların ne oranda yukarıda açıklandığı biçimiyle pozitivist/nicel epistemoloji yaklaşımına uydudur. Bu sorunun cevabının tek tek araştırmalar ele alınarak verilmesi bildiri sınırlarımızı çok aşacağından, bu tür araştırmaları yapmış veya yapmakta olan kişilerle yaptığım nitel görüşmelerden elde ettiğim sonuçlar ışığında bu konudaki değerlendirmemi paylaşmak isterim.

Yaptığım çalışma nitel araştırma anlayışı içinde, 2009 yılının mayıs ve temmuz ayları arasında, yaptığım araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden araştırmacıların birbirinden tamamen farklı araştırma konuları,soruları ve sorunlarından hareketle yapılandırılmamış bir tarzla ele alınmış, sorulan sorular araştırmacıların kendi konularını araştırma biçimlerinden hareketle, önceden kısmen belirlediğim kategorilere uygun olarak üretilmiştir. Amaç, yöntem ve sonuç ana başlıklarıyla belirlediğim kategoriler ve sadece bildiri konusu açısından sunumu aşağıda belirtilmiştir.

Kategori: Amaç

Soru: Neden böyle bir konu seçtiniz?

A1: Yapabileceğimi düşündüğüm için.

A2: Daha kısa sürede daha verimli ve etkili bir eğitim amaçladım.

A3: Bir şeyler yazıp vermek lazım.

A4: Müzik eğitimine katkım olsun istedim.

A5: Beyin ve imgelem temelli etkili ve verimli çalışma yöntemi geliştirmek.

A6: Türk müziği repertuarının batı müziği eğitimi veren kurumlarda kullanılabilirliğini ortaya koymak.

Kategori: Yöntem

Soru: Bu çalışmayı nasıl yaptınız/yapmayı düşünüyorsunuz?

A1: Anket yaptım.

A2: Literatür tarama, anket, analiz, gerekirse görüşme.

A3: Anket filan yaparım her halde.

A4: Literatür tarayıp deney de yapacağım.

A5: Karma bir yöntem; esas yöntem nicel deneysel bunun yanı sıra öğrenci görüşleri gibi nitel betimsel bir bölüm de var.

A6: Etütler yazıp çaldırmayı düşünüyorum, sonra değerlendireceğiz.

Kategori: Sonuç

Soru: Ulaştığınız/ulaşmayı düşündüğünüz sonuçları geleceğe ilişkin olarak değerlendirir misiniz?

A1: Bence faydalı oldu.

A2: Uygulayacağım yöntemlerin öğrenme sürecini hızlandıracağını ve daha etkili kılacağını umuyorum.

A3: Bilmiyorum, bir şey söylemem zor.

A4: Yeni yöntem geliştirmiş olabilmeyi umuyorum.

A5: Bu yöntem çalışma sürelerini kısaltıp, verimliliği artıracak ve müziksel hafızayı geliştirecek.

A6: Türk müziği repertuarı batı müziği eğitimi veren kurumlarda kullanılabilirse bir katkı olmuş olur sanırım.

Amaç, yöntem ve sonuç ana başlıklarıyla belirlemiş olduğum kategorilerle ilgili olarak verilmiş olan yanıtlar çeşitli bilgi ve algı düzeylerinde günümüz müzik araştırmacısının kendi araştırma alanına, konusuna bakışını ortaya koymaktadır.

Amaç kategorisine ilişkin olarak en genel ve iyimser açıdan bakıldığında alınan yanıtların “iyi niyeti içermekte” olduğu söylenebilir. Katılımcılardan dördü (A2,A4,A5,A6) yeni bir şeyler ortaya koyma, ikisi (A1,A3) ise durumu idare edecek bir şeyler yapma amacındadır.

Yöntem kategorisine ilişkin olarak, araştırmacılardan beşi (A1,A2,A3,A4,A5) kullanmayı düşündükleri çeşitli araştırma tekniklerinin isimlerini sıralamış, ancak neden bu teknikleri kullanacaklarına ilişkin açıklamada bulunmamışlardır.

Sonuç kategorisine ilişkin olarak araştırmasını tamamlamış olan bir kişi (A1) yaptığı çalışmanın faydalı olduğunu belirtmiş ancak bunun ne tür bir fayda olduğundan bahsetmemiştir. A2, A4 ve A5 öğrenme sürecini hızlandırma, yeni yöntem geliştirmiş olabilme, çalışma sürelerini kısaltıp, verimliliği artırma ve müziksel hafızayı geliştirme hedef ve temennilerini ortaya koymuşlardır.

Yaptığım araştırmanın geneli ve yukarıda sunduğum verilerden hareketle araştırmacıların müziği ve araştırma konularını ontolojik bağlamda nasıl değerlendirdiklerine ilişkin bir bulguyu içerebilecek/ima edebilecek bir ifadeye rastlanmamıştır. Müziği ontolojik olarak tanımlamamış olmak, araştırma konusunun müziğe göre nasıl konumlandırılacağını netleştirememeyi de beraberinde getirmektedir. Bu durum kanımca hem araştırmacıyı hem de araştırmayı başından itibaren bir duruş ve tavır sıkıntısına sokmaktadır.

Epistemoloji konusunda durum ilk bakışta ontolojik duruma kıyasla bir takım araştırma tekniklerinin isimlerinin sıralanmış olması dolayısıyla daha iyimser bir tablo sergilese de, bu tekniklerle elde edilecek verinin nasıl bir veri olduğu ve net bir biçimde neyi gösterdiği konusu, içeriği araştırmacıdan araştırmacıya değişen muğlak bir görünüm arz etmekte, dolayısıyla adları zikredilmiş olan tekniklerin, pozitivist metodolojinin kemikleşmiş yapısına ilişkin görsel kısmının içeriği netleşmemiş halde tekrarlanmasından ibaret olduğu söylenebilir. Yukarıda açıklandığı üzere pozitivist epistemoloji ve metodoloji açısından kullanılan tekniklerin kesinliği ve yerindeliği, bir araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğinin neredeyse tek koşuludur ve mevcut durum itibarıyla bu koşulun gerçekleşmemiş olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak müzik eğitimi alanında yapılan araştırmalarda ontolojik yaklaşımın yokluğu ve epistemolojik yaklaşımın eksikliği bir olgu olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu eksikliklerin giderilmesi için lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde okutulan araştırma teknikleri derslerinin içeriği konunun farklı felsefi (ontolojik ve epistemolojik) boyutlarını da kapsayacak biçimde genişletilmeli ve müzik alanına uyarlanarak çözümlenmelidir.

Kaynaklar

- Berkeley, G. Çev. Turan, H. (1996), *İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine*, Bilim ve Sanat, Ankara
- Büyüköztürk, Ş. (2007), *Veri Analizi El Kitabı*, Pegem Yayıncılık, Ankara
- Çelebi, N. (2007), *Sosyoloji Notları*, Anı Yayıncılık, Ankara
- Hekman, S. Çev. Arslan, H. Balkız, B. (1999), *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik*, Paradigma, Ankara
- Husserl, E. Çev. Tepe, H. (2003), *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, Bilim ve Sanat, Ankara
- Keat, R. Urry, J. (1994), *Bilim Olarak Sosyal Teori*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara
- Kuş, E. (2007), *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri*, Anı Yayıncılık, Ankara
- Özlem, D. (1998), *Evrenselcilik Mitosu ve Sosyal Bilimler*, Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek Sempozyumu Bildirisi, Toplum ve Bilim/Defter Dergisi Ortak Yayını, İstanbul
- Reichenbach, H. Çev. Yıldırım, C. (2000), *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, Bilgi Kitabevi, Ankara
- Tunalı, İ. (2009), *Felsefeye Giriş*, Akdeniz Yayıncılık, İstanbul
- Tunalı, İ. (1984), *Sanat Ontolojisi*, Sosyal Yayınlar, İstanbul